

**ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ
БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ
ОБИГУ ПІДАКЦИЗНОЇ ПРОДУКЦІЇ**

**TO THE CHARACTERISTICS OF THE FORMS OF ACTIVITY OF DETECTIVES
OF THE BUREAU OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN COMBATING
THE ILLEGAL CIRCULATION OF EXCISABLE PRODUCTS**

Актуальність статті полягає в тому, що протидія незаконному обігу підакцизної продукції є одним із напрямів реалізації правоохоронної функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. Вагоме місце у системі суб'єктів такої протидії займає Бюро економічної безпеки України, до компетенції якого належать виявлення, припинення, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, віднесеним законом до його підслідності. При цьому, діяльність Бюро економічної безпеки України та її детективів за відповідним напрямом має складний і багатоаспектний характер. Це зумовлено широким колом покладених на Бюро економічної безпеки України завдань і повноважень, реалізація яких знаходить свій зовнішній прояв у відповідних формах діяльності. Мета статті полягає у необхідності встановити коло форм діяльності детективів Бюро економічної безпеки України під час протидії незаконному обігу підакцизної продукції. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, виділено та охарактеризовано ключові форми діяльності детективів Бюро економічної безпеки України під час протидії незаконному обігу підакцизної продукції. Зроблено висновок, що діяльність детективів Бюро економічної безпеки України у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів має комплексний характер і реалізується через систему взаємопов'язаних форм, кожна з яких забезпечує виконання окремих завдань правоохоронної діяльності. Їх нормативне закріплення та функціональне поєднання забезпечують послідовний перехід від виявлення криміногенних ризиків і збору інформації до документування протиправної діяльності, здійснення досудового розслідування та вироблення заходів, спрямованих на усунення причин і умов функціонування нелегального ринку підакцизної продукції. Саме поєднання цих форм діяльності забезпечує комплексний характер реалізації компетенції детективів БЕБ, підвищує ефективність виявлення та припинення кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері, а також сприяє належному захисту економічних інтересів держави.

Ключові слова: форми, діяльність, детективи, Бюро економічної безпеки, протидія, незаконний обіг, підакцизна продукція.

The relevance of the article lies in the fact that combating the illegal circulation of excisable products is one of the directions of the implementation of the law enforcement function of the state in the field of ensuring economic security. An important place in the system of subjects of such counteraction is occupied by the Bureau of Economic Security of Ukraine, whose competence includes the detection, suppression, investigation and prevention of criminal offenses attributed by law to its jurisdiction. At the same time, the activities of the Bureau of Economic Security of Ukraine and its detectives in the relevant direction are complex and multifaceted. This is due to the wide range of tasks

and powers assigned to the Bureau of Economic Security of Ukraine, the implementation of which finds its external manifestation in the relevant forms of activity. The purpose of the article is to establish the range of forms of activity of detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine when combating the illegal circulation of excisable products. The article, based on the analysis of scientific views of scientists and the norms of current legislation, identifies and characterizes the key forms of activity of detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine when combating the illegal circulation of excisable products. It is concluded that the activities of detectives of the Bureau of Economic Security of Ukraine in the field of combating the illegal circulation of excisable goods are complex and are implemented through a system of interconnected forms, each of which ensures the implementation of individual tasks of law enforcement activities. Their regulatory consolidation and functional combination ensure a consistent transition from identifying criminogenic risks and collecting information to documenting illegal activities, conducting pre-trial investigations and developing measures aimed at eliminating the causes and conditions for the functioning of the illegal market for excisable goods. It is the combination of these forms of activity that ensures the comprehensive implementation of the competence of BEB detectives, increases the effectiveness of detecting and stopping criminal offenses in the studied area, and also contributes to the proper protection of the economic interests of the state.

Key words: *forms, activity, detectives, Bureau of Economic Security, counteraction, illegal circulation, excisable products.*

Актуальність теми. Протидія незаконному обігу підакцизної продукції є одним із напрямів реалізації правоохоронної функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. Вагоме місце у системі суб'єктів такої протидії займає Бюро економічної безпеки України, до компетенції якого належать виявлення, припинення, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, віднесенням законом до його підслідності. При цьому, діяльність БЕБ та її детективів за відповідним напрямом має складний і багатоаспектний характер. Це зумовлено широким колом покладених на БЕБ завдань і повноважень, реалізація яких знаходить свій зовнішній прояв у відповідних формах діяльності. Саме розгляду останніх і буде присвячено представлене наукове дослідження.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені діяльності Бюро економічної безпеки України, у своїх наукових працях розглядали: Р.І. Богданов, М. О. Кизим, І. М. Коропатнік, О. О. Павлюк, О. М. Резнік, О.С. Удалов та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, у науковій літературі недостатньо опрацьованим залишається питання окреслення форм діяльності детективів БЕБ України саме під час протидії незаконному обігу підакцизної продукції.

Саме тому метою статті є: встановити коло форм діяльності детективів БЕБ України під час протидії незаконному обігу підакцизної продукції.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що форми діяльності детективів Бюро економічної безпеки України під час протидії незаконному виготовленню та реалізації підакцизної продукції – це нормативно визначені, організаційно впорядковані та врегульовані напрями реалізації повноважень детективів БЕБ, які здійснюються шляхом застосування комплексу інструментів, засобів та заходів, спрямованих на виявлення, документування, припинення, розслідування, відшкодування завданих державі збитків, а також усунення причин і умов, що сприяють незаконному виготовленню, зберіганню, транспортуванню та реалізації підакцизної продукції. Спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та правозастосовної практики, вважаємо, що до переліку форм діяльності детективів БЕБ у досліджуваному в роботі напрямі, є наступні:

1) аналітична діяльність. Зауважимо, що відповідно до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» аналітична діяльність займає важливе місце в діяльності БЕБ. Так, відповідно до статті 9 згаданого вище Закону, Бюро економічної безпеки України у рамках інформаційно-аналітичної діяльності: 1) формує банки (бази) даних та створює на їх основі на базі сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій єдину інформаційну систему Бюро економічної безпеки України; 2) отримує, обробляє та користується інформацією з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів, банків (баз) даних органів державної влади, органів місцевого самоврядування; 3) здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну

роботу [1]. Важливо, що БЕБ може створювати власні системи (мережі) обміну інформацією з обмеженим доступом, бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності підрозділів Бюро економічної безпеки України у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, документообігу, а також брати участь у створенні та функціонуванні міжвідомчих інформаційно-аналітичних систем, необхідних для виконання покладених на правоохоронні органи завдань [1]. Стаття 22 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» визначає документальне оформлення результатів діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів БЕБ та встановлює загальні вимоги до аналітичних продуктів. Законодавець відносить до результатів діяльності зазначених підрозділів аналітичні продукти та інформаційні документи, однак нормативного визначення останніх не надає, що свідчить про їх розмежування за функціональним призначенням та змістовним наповненням. Відповідно до ч. 2 ст. 22 Закону аналітичний продукт є результатом аналітичного дослідження, оформленим у письмовій формі. При цьому закон визначає не лише форму такого документа, а й джерела інформації, що використовуються під час його підготовки. До них належать інформаційні системи БЕБ, інші джерела інформації, а також відомості, що містяться у заявах або повідомленнях про вчинення кримінального правопорушення. Це свідчить про комплексний характер інформаційної бази аналітичного дослідження [1]. Аналіз положень ч. 3 ст. 22 дає підстави стверджувати, що зміст аналітичного продукту має бути спрямований не лише на виклад результатів проведеного дослідження, а й на формулювання обґрунтованих висновків щодо поставлених перед аналітиком питань. Водночас закон допускає можливість формування нових питань безпосередньо під час аналізу інформації, що свідчить про самостійний характер аналітичної роботи. Частина 4 ст. 22 передбачає два способи створення аналітичних продуктів: планово або на запит структурного підрозділу БЕБ. Таке нормативне положення забезпечує можливість здійснення як системної аналітичної роботи, так і інформаційно-аналітичного забезпечення окремих напрямів діяльності Бюро. Особливе значення має вимога ч. 5 ст. 22 щодо об'єктивності висновків аналітичного продукту. Закон прямо встановлює, що вони повинні ґрунтуватися на всебічному, повному та неупередженому дослідженні ризиків у сфері економіки із використанням матеріалів кримінальних проваджень та оперативно-розшукової діяльності. Отже, законодавець визначає не лише інформаційну основу аналітичного продукту, а й основні принципи його підготовки [1].

У Стратегії інституційного розвитку БЕБ до 2027 роки зазначається, що інформаційно-аналітична діяльність БЕБ спрямована на виявлення ризиків у бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній та інвестиційній сферах. З цією метою БЕБ у своїй діяльності застосовує ризик-орієнтований підхід, який є невід'ємним елементом системи протидії фінансовим злочинам, що зачіпають інтереси України та ЄС, а також впровадження механізму моніторингу фінансових операцій, у тому числі з коштами ЄС та інших міжнародних партнерів України. У документі підкреслюється, що зазначена модель аналітичної діяльності передбачає обробку значних масивів інформації з метою виявлення та оцінювання ризиків, визначення ступеня їх впливу на економіку держави, а також напрацювання способів мінімізації та усунення таких ризиків, у тому числі причин їх виникнення. Використання ризик-орієнтованого підходу сприяє інформаційному наповненню й фаховому супроводу досудових розслідувань та оперативно-розшукової діяльності, скороченню строків їх здійснення, а також раціональному використанню ресурсів, якими володіє БЕБ [2].

Таким чином, аналіз законодавчих положень, програмних документів БЕБ та результатів його практичної діяльності дає підстави стверджувати, що аналітична діяльність є однією з ключових організаційних форм діяльності детективів БЕБ у сфері протидії незаконному обігу піддакцизних товарів. Її значення полягає не лише в інформаційному забезпеченні досудового розслідування, а й у виявленні закономірностей функціонування незаконного ринку піддакцизної продукції, ідентифікації ризиків фінансово-господарських операцій, встановленні взаємозв'язків між суб'єктами протиправної діяльності, прогнозуванні загроз економічній безпеці держави та виробленні пропозицій щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню відповідних правопорушень. Саме результати аналітичних досліджень створюють інформаційне підґрунтя для прийняття детективами процесуальних рішень, визначення пріоритетних напрямів документування злочинної діяльності, планування слідчих (розшукових) та інших заходів, а також ініціювання змін до законодавства, спрямованих на мінімізацію можливостей незаконного виробництва та реалізації піддакцизної продукції. Практика діяльності БЕБ свідчить, що застосування сучасних інформаційно-аналітичних інструментів дозволяє виявляти складні схеми ухилення від сплати акцизного податку, незаконної реалізації алкогольних напоїв і тютюнових

виробів, а також забезпечує своєчасне реагування на нові способи вчинення кримінальних правопорушень у цій сфері.

2) оперативно-розшукова діяльність. Відповідно ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Завданням ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [3]. Правову основу здійснення детективами БЕБ оперативно-розшукової діяльності становить насамперед Закон України «Про Бюро економічної безпеки України». Безпосередньо оперативно-розшукова діяльність віднесена законодавцем до основних повноважень БЕБ. Так, відповідно до ст. 8 згаданого вище Закону, БЕБ здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у межах визначеної законом підслідності. При цьому законодавець фактично поєднав в одному суб'єкті дві взаємопов'язані форми правоохоронної діяльності, що забезпечує безперервність переходу від оперативного документування кримінального правопорушення до його процесуального розслідування. Особливе значення має законодавче визначення правового статусу детектива БЕБ. Відповідно до Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» детектив є службовою особою БЕБ, уповноваженою в межах компетенції, визначеної Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ [1]. Важливе значення для характеристики цієї форми діяльності має ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яка відносить Бюро економічної безпеки України до суб'єктів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність. Це означає, що детективи БЕБ користуються повним комплексом оперативно-розшукових повноважень у межах компетенції, визначеної законом, а під час протидії незаконному обігу піддакцизних товарів мають право проводити передбачені законом оперативно-розшукові заходи за наявності встановлених законом підстав [3]. Водночас зміст оперативно-розшукової діяльності у сфері незаконного обігу піддакцизних товарів не обмежується лише отриманням доказової інформації для кримінального провадження. З огляду на положення ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні підрозділи зобов'язані вживати заходів щодо попередження, своєчасного виявлення та припинення кримінальних правопорушень, усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню, а також взаємодіяти з іншими правоохоронними органами [3]. Аналіз наведених нормативно-правових актів дозволяє дійти до висновку, що оперативно-розшукова діяльність є самостійною правовою формою діяльності детективів БЕБ у сфері протидії незаконному обігу піддакцизних товарів. Її зміст становить здійснення передбаченого законом комплексу гласних і негласних оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення, попередження, припинення та документування кримінальних правопорушень, встановлення осіб, причетних до незаконного виробництва й обігу піддакцизної продукції, а також забезпечення належного інформаційного підґрунтя для подальшого досудового розслідування. Особливістю цієї форми діяльності є її превентивний характер і функціональна взаємопов'язаність із кримінально-процесуальною діяльністю, що забезпечує своєчасне реагування на прояви незаконного обігу піддакцизних товарів та підвищує ефективність їх документування й розслідування.

3) оцінювання ризиків. Стаття 13 ЗУ «Про Бюро економічної безпеки України» визначає комплекс заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки. Бюро економічної безпеки України із залученням контролюючих органів та інших державних органів, що провадять діяльність у сфері протидії кримінальним правопорушенням та запобіганням загрозам економічній безпеці держави, та суб'єктів господарювання проводить комплекс заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки. Комплекс заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки проводиться не рідше одного разу на три роки. Відповідні заходи включають збирання, обробку, оцінювання та аналіз інформації щодо результатів діяльності Бюро економічної безпеки України, контролюючих органів та державних органів, що провадять діяльність у сфері протидії кримінальним правопорушенням та запобіганням загрозам економічній безпеці держави, а також затвердження за результатами такого аналізу відповідних заходів для мінімізації та усунення ризиків у сфері економіки [1; 4]. Джерелами інформації, необхідної для проведення комплексу заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки, є, зокрема: звітність з протидії кримінальним правопорушенням та запобігання

загрозам економічній безпеці держави; аналітичні огляди та довідки учасників комплексу заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки; відповіді учасників комплексу заходів з оцінювання ризиків у сфері економіки на запитальники Бюро економічної безпеки України; результати вибіркового аналізу судових рішень у кримінальних провадженнях; результати наукових досліджень; результати моніторингу громадської думки [1; 5]. У сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів оцінювання ризиків має важливе практичне значення, оскільки дозволяє виявляти найбільш ризикові напрями незаконного виробництва, переміщення та реалізації алкогольної продукції, тютюнових виробів, пального й інших підакцизних товарів, оцінювати ефективність заходів державного контролю, а також формувати пропозиції щодо усунення причин і умов, які сприяють функціонуванню нелегального ринку. Для детективів БЕБ результати такого оцінювання є інформаційною основою для визначення пріоритетних напрямів документування кримінальних правопорушень, планування досудового розслідування та концентрації правоохоронних ресурсів на найбільш суспільно небезпечних проявах незаконного обігу підакцизної продукції.

Висновки. Таким чином, діяльність детективів Бюро економічної безпеки України у сфері протидії незаконному обігу підакцизних товарів має комплексний характер і реалізується через систему взаємопов'язаних форм, кожна з яких забезпечує виконання окремих завдань правоохоронної діяльності. Їх нормативне закріплення та функціональне поєднання забезпечують послідовний перехід від виявлення криміногенних ризиків і збору інформації до документування протиправної діяльності, здійснення досудового розслідування та вироблення заходів, спрямованих на усунення причин і умов функціонування нелегального ринку підакцизної продукції. Саме поєднання цих форм діяльності забезпечує комплексний характер реалізації компетенції детективів БЕБ, підвищує ефективність виявлення та припинення кримінальних правопорушень у досліджуваній сфері, а також сприяє належному захисту економічних інтересів держави.

Список використаних джерел:

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>
2. Про затвердження Стратегії інституційного розвитку Бюро економічної безпеки України до 2027 року : Наказ Бюро економічної безпеки України від 01 січня 2024 р. № 1. URL: <https://esbu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-strategii-institutsiinoho-rozvytku-biuro-ekonomichnoi-bezpeky-ukrainy-do-2027-roku>
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/conv#Text>
4. Основи кримінального процесу : навч. посіб. / О. В. Пчеліна, Т. Г. Фоміна, В. В. Романюк, Г. І. Глобенко ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. Т. Г. Фоміної. Харків : ХНУВС, 2023. 132 с.
5. Деякі питання організації діяльності Бюро економічної безпеки України / Постанова Кабінету Міністрів України від 06.10.2021 № 1068. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2021-p/conv#Text>

Дата першого надходження статті до видання: 05.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.03.2026